

তাৰিখ · 12 MAR 2016 ·····
পঁঠা ··· ২০ ··· কলাম ···

সেন্টিক ইণ্ডেফাক

শিশুর কাঁধে অতিরিক্ত বহিয়ের বোৰা

অনুমোদন নেই অনেক বহিয়ের, তবু পাঠ্য
করছে স্কুলগুলো, নীৱৰ শিক্ষা প্ৰশাসন

■ নিজামুল হক

শিক্ষার্থীদের স্কুল ব্যাগের ওজন কমাতে পাঠ্যবহিয়ের সংখ্যা কমানো দৰকার বলে ঘৰে কৰেন শিক্ষাবিদ ও চিকিৎসা বিজ্ঞানী। অথচ বাণিজ্যিক ভাৰণা থেকেই শিক্ষার্থীদের কাঁধে অতিরিক্ত পাঠ্যবহিয়ের বোৰা ভুল দিচ্ছে স্কুল কৰ্তৃপক্ষ। যদিও কোন শ্ৰেণিতে কোন বই পড়তে হবে তাৰ তালিকা দিয়েছে জাতীয় শিক্ষাক্রম ও পাঠ্যপুতক বোৰ্ড (এনসিটিবি)। এৰ বাইৱে বই পাঠ্য না কৰাৰ জন্য আইনও (এনসিটিবি আইন ১৯৮৩, ধাৰা ১৫,১) রয়েছে। কিন্তু বাতৰতা হচ্ছে শিক্ষার্থীদেৱ জন্য এনসিটিবি যে বই দিতে বলেছে তাৰ চেয়ে কমপক্ষে ৩ থেকে ১০টি পৰ্যন্ত বেশি বই পাঠ্য কৰা হচ্ছে স্কুলগুলোতে। কিন্তু বাতৰতা হচ্ছে শিক্ষার্থীদেৱ জন্য এনসিটিবি যে বই দিতে বলেছে তাৰ চেয়ে কমপক্ষে ৩ থেকে ১০টি পৰ্যন্ত বেশি বই পড়তে হচ্ছে হিতীয় থেকে চতুর্থ শ্ৰেণিতে পড়্যাই ছাত্ৰদেৱ ব্যাগেৰ ওজন হবে এক ধেকে সৰোচৰ দুই কেজি। তৃতীয় ও চতুর্থ শ্ৰেণিতে পড়্যাই ছাত্ৰদেৱ চাৰ কেজি। আৰ বৰম ধেকে ছান্দো শ্ৰেণিতে শিক্ষার্থীদেৱ ব্যাগেৰ ওজন হতে পাৰে সৰোচৰ হচ্ছে কেজি। অথচ বাষ্পৰ চিৰ ভিম।

প্ৰসংস্কৃত, ২০১২ সালেৰ ২৫ জানুৱাৰি ভাৱতেৰ দিনিৰ এক স্কুলছাত্ৰ বৰঞ্জ জৈনেৰ কৰুণ কাহিনী সবাৰ নজৰ কেড়েছিল। ঘটনাৰ দিন কিছুতেই সে আৱ ব্যাগেৰ ভাৰ বহিতে পাৰছিল না। হঠাৎ স্কুলৰ সিডি থেকে

পাঠ্য ১৫ কলাম ৬

শিশুৰ কাঁধে

২০ পৃষ্ঠাৰ পৰ

পড়ে যায়। পুৱো ভাৱতকে কাঁদিয়ে সেদিনই ছেলেটি চলে যায় না ফেৱাৰ দেশে। এ ঘটনা গোটা বিশ্বকে নাড়া দেয়। দাবি ওঠে শিশুদেৱ বহিয়েৰ বোৰা কমানোৱ।

সংশ্লিষ্টৰা বলছেন, অতিৰিক্ত বহিয়েৰ বোৰাৰ কাৱলণে শৰীৰিক চাপেৰ পশাপাশি মানসিক চাপও বয়ে বেড়াতে হয় শিক্ষার্থীদেৱ। একজন শ্ৰেণিক কখনো তাৰ নিজেৰ ওজনেৰ ১০ শতাংশেৰ বেশি বোৰা বহিতে দেয়া যাবে না। সেদিক থেকে প্ৰথম ও দ্বিতীয় শ্ৰেণিতে পড়্যাই ছাত্ৰদেৱ ব্যাগেৰ ওজন হবে এক ধেকে সৰোচৰ দুই কেজি। তৃতীয় ও চতুর্থ শ্ৰেণিতে পড়্যাই ছাত্ৰদেৱ চাৰ কেজি। আৰ বৰম ধেকে ছান্দো শ্ৰেণিতে শিক্ষার্থীদেৱ ব্যাগেৰ ওজন হতে পাৰে সৰোচৰ হচ্ছে কেজি। অথচ বাষ্পৰ চিৰ ভিম।

খোজ নিয়ে জানা গৈছে, রাজধানীৰ বিভিন্ন স্কুল কৰ্তৃপক্ষ ১৩টি পৰ্যন্ত বই পড়তে হচ্ছে হিতীয় থেকে চতুর্থ শ্ৰেণিতে পড়্যাই ছাত্ৰদেৱ। মাধ্যমিক পৰ্যন্ত এ সংখ্যা আৱো বেশি। জাতীয় শিক্ষাক্রম অনুসৰে, দ্বিতীয় শ্ৰেণিতে তিনিটি, তৃতীয় ও চতুর্থ শ্ৰেণিতে শিশুদেৱ সৰোচৰ হচ্ছাটি বই পড়তে হবে। এৰ বাইৱে কোনো বই পাঠ্য কৰা যাবে না।

সৱেজমিনেৰ রাজধানীৰ মিৱৰপুৰ ১০ নং সেকশনেৰ একটি স্কুল শিশু দেখা গৈছে, চতুর্থ শ্ৰেণিতে বোৰ্ড অনুমোদিত তিনিটি বহিয়েৰ বাইৱে তাৰদেৱ রয়েছে ৬টি অতিৰিক্ত বই। এছাড়া খাতা, খাবাৰ, পানিৰ পটি মিলে শিক্ষার্থীদেৱ ব্যাগেৰ ওজন দাঁড়িয়েছে চাৰ কেজিৰ বেশি।

তৃতীয় শ্ৰেণিতে বোৰ্ড অনুমোদিত বহিগুলো হলো: বাল্লা, ইংৰেজি, গণিত, ইসলাম ধৰ্ম, বিজ্ঞান এবং বাল্লাদেশ ও বিশ্ব পৰিচয়। বিস্তৰ মিৱৰপুৰ ১৪ নম্বৰ সেকশনেৰ একটি স্কুল এৰ বাইৱে সিলোবাসে অন্তৰ্ভুক্ত বহিগুলোৰ মধ্যে রয়েছে অৱকাশ পিড়িঃ সাৰ্কেল, আচিত্ত ইংলিশ বুক-২, আচিত্ত ইংলিশ শোয়াৰ্ক বুক, ইংলিশ হ্যাউড রাইটিং বুক ও আনন্দ পাঠ।

জনৱল ইসলাম নামে এক অভিভাৱক অভিযোগ কৱলেন, মনিপুৰ, ভিকারুনিসা নূসুহ রাজধানীৰ ১৯ ভাগ স্কুল অৰ্থিক সুবিধা পাওয়াৰ জন্য শিক্ষার্থীদেৱ ওপৰ অতিৰিক্ত বহিয়েৰ বোৰা চাপিয়ে দিয়েছে। মনিপুৰ স্কুলৰ অভিভাৱক সাইদি সলাতানা জানান, মনিপুৰ স্কুলৰ ষষ্ঠ শ্ৰেণিতে বোৰ্ডেৰ বাইৱে তিনিটি বই পাঠ্য কৰা হয়েছে। এগুলো হলো ভাষা শৈলী মূল্য ২৮০ টাকা, ইংৰেজি গ্ৰামার মূল্য ৩৯৫ টাকা এবং তথ্য ভাগৰ মূল্য ৪২৫ টাকা। ফলে বোৰ্ডেৰ বই বিনামূল্যে পেলেও শিক্ষার্থীদেৱ বাড়তি ১১শ টাকা গুলতে হয়েছে। এভাবে প্ৰতিটি শ্ৰেণিতে বাড়তি বই, অভিভাৱকদেৱ পকেট থেকে যাচ্ছে বাড়তি টাকা।

গোপন চুক্তি, কমিশন বাণিজ্য: বাড়তি বই দেয়াৰ পেছনে রয়েছে অনৈতিক কমিশন বাণিজ্যেৰ অভিযোগ। জানা গৈছে, প্ৰকাশনা সংস্থাগুলো শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠান প্ৰধানেৰ কাছে ঘৃষ দিলেই সংশ্লিষ্ট স্কুল ওই প্ৰকাশনীৰ বই পাঠ্য হয়ে যায়। বহিয়েৰ মানেৰ বিষয়টি আৱ বিবেচনা কৰা হয় না। বছৰ শেষে বিভিন্ন প্ৰকাশনা সংস্থাৰ বাণিজ্যিক বিভাগেৰ কৰ্মচাৰীৰা স্কুল দিয়ে প্ৰধান শিক্ষকেৰ সাথে বৈঠক কৱেন। বইপ্ৰতি কৰ্ত কমিশন দেয়া হবে তা নিয়ে দেন-দৰবাৰ শেষে অমন অলিখিত চুক্তি হয়। বই পাঠ্য তালিকাভুক্ত কৰা হবে এমন

নিশ্চয়তা দিলে নগদ টাকা প্ৰথান শিক্ষকেৰ হাতে ভুল দেয় সংশ্লিষ্ট প্ৰকাশনা সংস্থাৰ লোক। স্কুল শিক্ষার্থী সংখ্যা বেশি হলে কমিশনেৰ পৱিমাণও বেড়ে যায়।

একটি সূত্ৰ জানিয়েছে, বইপ্ৰতি স্কুল কৰ্তৃপক্ষ ৩০ ধেকে ৪০ শতাংশ পৰ্যন্ত কমিশন পান। এ ক্ষেত্ৰে প্ৰে টাকাৰ একটি বহিয়ে স্কুল কৰ্তৃপক্ষেৰ কমিশন ১৫০ ধেকে ২৪ টাকা। প্ৰতিষ্ঠানে শিক্ষার্থী সংখ্যা ৫ হাজাৰ হলে একটি বহিয়েৰ জন্য স্কুল কৰ্তৃপক্ষ পান ৭ লাখ ৫০ হাজাৰ থেকে ১০ লাখ টাকা পৰ্যন্ত। এভাৱে অনৈতিক সুবিধা নিয়ে একটি স্কুল ১০ ধেকে ২০ পৰ্যন্ত বাইৱেৰ বই পাঠ্য কৰা হয়। কোথাও কোথাও প্ৰধান শিক্ষকেৰ বাসায় বাসই এ চুক্তি হয়। পৱিমাণ এই প্ৰক্ৰিয়াৰ জড়ত্ব থাকে প্ৰতিষ্ঠান পাৰিচালনা কমিটিৰ, কমিটিৰ ও ভাগ হয় পদ-পদবি অনুসৰে।

পাটেক্টে কৌশল : দুবছৰ আগে পাঠ্যবহিয়েৰ পাশাপাশি যেসে বই কিনতে হৈ তাৰ একটি তালিকা শিক্ষার্থীদেৱ হাতে ভুল দেয়া হতো। এ ছাড়া স্থানীয় বই বিকিৰণ দোকানগুলোতেও তালিকা পাঠিয়ে দেয়া হতো, যাতে শিক্ষার্থীৰা নিৰ্দিষ্ট বহিটি কিনতে পাৰে। এখন কৌশল বদলেছে। শ্ৰেণি শিক্ষক প্ৰধান শিক্ষকেৰ নিমেশমতে শিক্ষার্থীদেৱ মৌখিকভাৱে জানিয়ে দেন, যাতে স্কুল কৰ্তৃপক্ষেৰ লিখিত কোনো নিৰ্দেশনাৰ প্ৰমাণ না পাওয়া যায়।

এনিকে অনৈতিক সুবিধাৰ জন্য বাড়তি বই পাঠ্য তালিকাভুক্ত কৰা হলো স্কুল কৰ্তৃপক্ষ বলহে অন্য কথা। রাজধানীৰ একটি স্কুলেৰ শিক্ষক হাফিজুৰ রহমান বলেন, এনসিটিবিৰ বই ততটা সময়োপযোগী নয়। এ কাৱলে তাৰা বাইৱেৰ বই দিচ্ছেন। এটা আইনবিৱোধী জনেণ্ডে তা কৰাবেন। রাজধানীৰ রহমানুল্লাহ স্কুলেৰ শিক্ষক আবুল বাসাৰ হাওলাদাৰ বলেন, অনেক স্কুলই তো এভাৱে বই পড়াচ্ছে। কাৰণ হিসাবে তাৰা বলছেন, থায় সব স্কুলেই তো বই পাঠ্য কৰা হয়, এ ছাড়া সৱকাৰাৰ তো কিছুই বলাছে না। সৱকাৰেৰ এ নীৱৰতাই সম্বতিৰ লক্ষণ বলে তাৱা দাবি কৰেন।

এ ব্যাপারে জাতীয় শিক্ষাক্রম ও পাঠ্যপুতক বোৰ্ডেৰ ভাৱপ্ৰাপ্ত চেয়াৰয়ান অধ্যাপক রত্ন সিন্দিকী বলেন, শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠানে এনসিটিবিৰ নিৰ্বাচিত বই পড়াতে হবে। এৰ বাইৱে কোনো বই কোনোভাৱেই পাঠ্য কৰা যাবে না, কৱলে তা হবে আইনেৰ লজ্জন। এনসিটিবিৰ ব্যাকৰণ বই মানসমূহত নয়— এমন অভিযোগৰ বিষয়ে তিনি বলেন, একজন শিক্ষকেৰ বছৰে একটি বিষয়ে ১৮৯ ষটা (৫০ মিনিটে বক্তা হিসাব কৰে) পড়ানোৰ সুযোগ আছে। এ বিষয়টি বিবেচনা কৰেই বই প্ৰয়োগ কৰা হয়েছে। যাৱা অনুমোদনহইন মোটা বই শ্ৰেণি কঢ়ে পাঠ্য কৰেন, তা নিশ্চয়ই ব্যবসাৰ উদ্দেশ্যে।

চেয়াৰম্যান আৱো বলেন, এনসিটিবিৰ বহিয়েৰ বাইৱেৰ যেসে যাতে শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠানে কোনো বই পাঠ্য কৰা না হয় তা তাৰাৰ বিকিৰণ জন্য অনৈতিক কৰা হৈ পাৰে। এৰ বাইৱে কোনো বই কোনোভাৱেই পাঠ্য কৰা যাবে না, কৱলে তা হবে আইনেৰ লজ্জন। এনসিটিবিৰ ব্যাকৰণ বই মানসমূহত নয়— এমন অভিযোগৰ বিষয়ে তিনি বলেন, একজন শিক্ষকেৰ বছৰে একটি বিষয়ে ১৮৯ ষটা (৫০ মিনিটে বক্তা হিসাব কৰে) পড়ানোৰ সুযোগ আছে। এ বিষয়টি বিবেচনা কৰেই বই প্ৰয়োগ কৰা হয়েছে। যাৱা অনুমোদনহইন মোটা